

RÓM 3,28 VIZSGÁLATA ÖKUMENIKUS MÓDSZERREL

Ebben a kis eszmefuttatásban a „sola fide” közismert vitás kérdését filozófiai szempontból próbálom megközelíteni. Ha ez sikerre vezet, akkor más hasonló esetekben is lehetne alkalmazni.

Szent Pál a rómaiakhoz írt levélben szembeállítja egymással a hitet és a törvényt, és az ún. zsidózókra való tekintettel hangsúlyozottan kiemeli, hogy a megigazulás a Krisztusba vetett hitből, nem pedig a törvény iránti engedelmességből származik: „Hol marad tehát dicsekvésed? Szétfoslott. Mely törvény alapján? Vajon a tettek törvénye alapján? Nem, hanem a hit törvénye szerint. Mi azt valljuk, hogy az ember a hit által válik igazgá, a törvény szerinti tettektől függetlenül” (3,27-28). Luther 1521-es fordítása nyomán azonban a „sola fide” valóságos csatakiáltássá változott. Luthert azzal vádolták, hogy meghamisítja a Bibliát (jóllehet már előtte sokan használták a vitatott kifejezést, Origenésztől és Ágostontól Szent Tamásig és Bellarminig), és a tridenti zsinat a megigazulásról szóló 9. kánonban elítélte a „sola fide” tanítását. Luther elismerte, hogy az „egyedül” szó hiányzik a szövegből, de azzal érvelt, hogy az értelem kívánja meg.

Hogyan lehetséges, hogy ez a kifejezés tragikus megoszlás oka lett a keresztény közösségben?

Nyelvfilozófiai megfontolások az alábbi következtetésekre vezetnek: 1) Egy kifejezés értelmét semmiféle meghatározás vagy elemzés nem fejezi ki tökéletesen, és ezért azt mindig az egész szöveg összefüggésében kell vizsgálnunk. 2) Minden kifejezést történelmileg bizonyos általános társadalmi-kulturális, és egyéni lélektani egyoldalúság jellemez. Ez az eszmecserében úgy jelenik meg, mint feltételezések, hiedelmek összessége, amelyek az értelmezést irányítják és előítéleteket sugallnak a szóbanforgó anyag iránt. Nem annyira az árulja el ezt, hogy valaki hogyan felel a kérdésekre, mint az, hogy mit és hogyan kérdez. 3) A dolgok jelentését nemcsak befogadjuk, hanem létre is hozzuk. A megértés folyamata az egész személyt foglalkoztatja, ezért a „jelentést” tetteknek és a mögöttük álló személyiségnek kell támogatnia.

Ha ezeket az elveket a szóbanforgó kérdésre alkalmazzuk, meglepő eredményekre jutunk.

1) A tridenti zsinat említett 9. kánonja mellett ott állnak azok a cikkelyek, amelyek elítélik a pelagianizmust, és teljes összhangban vannak a protestáns állásponttal (1,2,8). Ezek is alkotóelemei (vagy ha úgy tetszik, lényeges

módosítói) a 9. kánon jelentésének. — Hasonlóképpen Luthert gyakran vádolták következetlenséggel, mert a római levél kommentárjában elfogadta a jócselekedetek fogalmát, mind a megigazulás után, mind az előtt, feltéve, hogy nem a megigazulás keresésére („pro quaerenda justificatione”) történnek. Módszertani álláspontunkról nézve mindezek a vádak alaptalanok.

2) A vita során az ellenfelek nemcsak különböző válaszokat adtak, hanem mást-mást kérdeztek is. Ugyanazokat a szavakat egymástól eltérő jelentéssel használták. A tridenti zsinat szóhasználatában a hit természetfölötti erény, amellyel Isten tekintélye alapján hisszük, amit ő kinyilatkoztatott. A hit tehát igazságrendszer gyanánt jelenik meg, amelyet értelmi beleegyezéssel fogadunk el, bár ez az elfogadás Isten tekintélyén alapul, és ingyenes adományként tőle származik. A protestánsok számára a hit az egész személyiség önátadását jelentette, valódi megtérést, amely azzal a szilárd bizalommal jár, hogy Isten elfogadott bennünket. A megigazulás katolikus fogalma a teremtmény benső megváltozását hangsúlyozta, az újjászületést, az új ember létrejöttét. A protestáns értelmezés uralkodó eleme az ingyenesség volt, vagyis hogy nem a mi munkánknak vagy érdemeinknek köszönhető, hanem Krisztus szenvedése és halála érdemének. Olyan erős volt ez az elem, hogy összefért az ember bűnösségével: még a megigazulás után is „egyszerre megigazult és bűnös” (simul justus et peccator) marad. A „rendetlen vágy” (concupiscentia) katolikus fogalma közelebb állt a protestáns bűnelgondoláshoz, mint a bűn katolikus felfogása. A szabadságot a protestánsok a páli értelmezésben vették, amelynek édes-kevés köze van a szabadakarat-hoz. A katolikusok viszont a szabadságot szabadakaratnak értelmezték, ami megvan mind az igaz, mind a gonosz emberben. A protestánsok szemében az „érdem” ellentéte volt a „kegyelemnek”; a katolikusokéban magában foglalta a kegyelmet. A protestánsoknak az „erény” aszketikai fogalom volt; a katolikusoknak nem szükségképpen, tehát taníthatták, hogy a gyermek megkeresztelésekor a megigazulással együtt megkapja a hit természetfölötti erényét. A protestánsok fogalomvilágában a „megszentelődés” az erkölcsi tökéletesség erős színezetét viselte, úgyhogy éles különbséget tettek megigazulás és megszentelődés között. A katolikusok a megszentelődést ontológikus fogalomnak tekintették, és szilárdan hitték, hogy a megigazulást létrehozó kegyelem megszentelő kegyelem, amely természeténél fogva kizárja a bűnt. Kegyelem és bűn úgy ellenkezik egymással, mint világosság és sötétség, tehát a megigazulást szükségképpen alapvető ontológiai megszentelődés kíséri. (Nem szólítja-e Szent Pál „szenteknek” híveit?)

Amint látjuk, a kifejezések „vonatkozási keretei” különbözők voltak, mert a felek alapkérdései, alapgondolatai sem egyeztek. Mik voltak ezek? A protestánsok számára Isten kegyelmének szuverén fölsége, a katolikusok számára az, hogy ez a kegyelem ne menjen veszendőbe a mi számunkra. A protestánsok uralkodó motívuma az „ingyenes” hit volt, a katolikusoké az „élő”, vagyis „szeretletben munkálkodó” (Gal 5,6) hit.

3) A tragikus küzdelem résztvevői őszintén hitték, hogy ellenfelük tanítása az evangélium tisztaságát veszélyezteti, és életüket voltak készek adni meggyőződésükért. Miért nem tartották a különbséget csak felfogásbelinek, nem lényegbevágónak? Könnyű megfelelni a kérdésre, ha arra gondolunk, hogy a „jelentés” mennyire függ a teljes személytől és cselekedeteitől. Az ellenfelek aggodalma nem csitult, mert nem látták a feleletet alapvető kérdéseikre a velük szemben állóknak az életében. Gondoljunk csak egyfelől a reformátorok lázadó szellemére és viselkedésére minden egyházi tekintély és hagyomány iránt, másfelől mindarra, ami a katolikusok részéről fertőzte meg a kor szokásait: a búcsúkkal kapcsolatos botrányokra, a kegyelem szinte fizikai felfogására, amely megengedte, hogy kereskedelmi cikknek tekintsék, az „ex opere operato” elv túlságos hangsúlyozására a szentségeknél, a gyakorlati szemipelagianizmusra. Harmadik elvünk világánál tehát azt mondhatjuk: a megigazulásról szóló kétfajta tanítás különbsége nem csupán iskolás véleménykülönbözet, hanem lényegi kérdés volt.

Végül fölvetném a kérdést: Milyen ökumenikus reményeink lehetnek a „sola fide” vitás kérdésével kapcsolatban? Nem valószínű, hogy a protestánsok elhagyják jellegzetes tanításukat, hasonlóképpen a katolikusok sem változtatnak a tridenti zsinat dogmatikus meghatározásain. Hans Küng azonban Karl Barth megigazulás-teológiájáról írt korai művében helyesen állapítja meg: „A dogmák az igazságot csalhatatlanul és pontosan fejezik ki (tehát nem csupán megközelítőleg), ezért visszavonhatatlanul. Mint kifejezések azonban beletartoznak a minden emberire vonatkozó történelmi valóságba. Visszavonhatatlan, de történelmi kötöttségű hangsúllyal látják el, amely meghatározott tárgyi látásmódot tükröz. De minthogy véges állítások, és azok sohasem fejeznek ki valamit tökéletesen, sosem merítik ki a teljes igazságot. Ezért a dogmatikus formulákat nagyon is lehet csiszolni és tökéletesíteni, minthogy az Egyház nem köthető semmiféle rövidéletű filozófiai rendszerhez. Mint Szent Tamás mondta Isidorust kommentálva: ‚Egy (hit) cikkely az isteni igazság megértése, amely e felé az igazság felé tart.’” (Megigazulás 98. o.)

Talán paradoxnak tűnik, de ökumenikus reményünk az ember helyzetének történelmiségén alapul. Ha igaz, hogy egy állítás jelentésére tetteink is lényeges befolyással vannak, akkor remélhetjük: eljön majd egyszer az az idő, amikor megváltozott magatartásunk és tetteink következtében a vádak és viszonvadás jelentéktelenné válnak, elveszítik súlyukat. De ez csak akkor következik be, ha mindkét oldal életével igazolja, hogy nem csonkítja meg az Evangélium igazságait. Akkor majd nem választanak szét többé azok az eltérő értelmezések, amelyek ma még megosztanak.

Nemesszeghy Ervin